

Nu zijn wij eraan gewend geraakt, dat een toneelstuk ons gewone mensen toont, maar in het begin van onze eeuw was dat nieuw. Nu vinden wij, dat ook de eenvoudige mens toegang moet hebben tot de schouwburg.

Nu moet het toneel voor iedereen zijn, en niet alleen voor een kleine bovenlaag van onze bevolking. Men probeert zelfs over te gaan tot één toegangsprijs voor de schouwburgers; dus niet de slechtste plaatsen de goedkoopste, te bestemmen voor de mensen met de kleinste portemonnaie

In Frankrijk heeft Jean Vilar het Théâtre National Populaire (T.N.P.) opgericht te Parijs. In de Maisons de la Culture in Frankrijk heeft elk lid (adherent) gelegenheid tegen sterk gereduceerde prijs de toneelvoorstellingen te bezoeken.

Heel belangrijk voor de verandering op het toneel is de ontwikkeling van de psychologie. De invloed van de moderne psychologie is sterk doorgedrongen tot het werk van de kunstenaars en daardoor tot de inhoud en de vorm van het moderne toneelstuk.

20 STE EEUW

De 20ste eeuw is een tijd, waarin de gebeurtenissen en veranderingen op elk gebied elkaar zo snel opvolgen, dat er een grote verwarring ontstaat. Het is voor ons moeilijk om in die verwarring de belangrijkste stromingen te ontdekken. Er is een worsteling om vrijheid, om nieuwe gedachten en nieuwe vormen, nieuwe woorden. Daaruit komen de experimenten voort. Na de eerste wereldoorlog was men het vertrouwen in de mens verloren. Wat is die mens waard? Wat is de zin van zijn leven? Wat betekent beschaving? De mens is niet veel verder dan het kleine kind, of het dier. Die beschaving is maar een vernisje.

Er is een streven naar eerlijkheid. Waarom niet openhartig te spreken over de levenszaken die immers iedereen kent, maar waarover men niet openlijk spreken mag?

En wat betekent dat uiterlijk zichtbare tastbare leven? Het is slechts symbool van wat daar achter bestaat, het leven van

de geest, van het onbewuste, van het immateriële. Laat dan ook die zichtbare werkelijkheid los en tracht dat andere gebied te benaderen. Schilder zonder voorstelling. Probeer op het toneel datgene te tonen wat achter de zichtbaarheid schuilt. En zo ontstaat dan onze tijd, de tijd van zoeken naar nieuwe vormen en woorden. Op het toneel speelt men het stuk waar in de menselijke daden de diepe achtergrond wordt blootgelegd. Men toont gebeurtenissen die nog niet eerder werden onthuld. Men spreekt een taal die direct voortvloeit uit de onbewuste bron van echt leven die wij in onze tijd hebben ontdekt en die de primitieve mens veel beter weet te bereiken dan wij ontwikkelden, beschaafden.

En zo zien we, dat na de periode van realisme weer een tijd is gekomen waarin men juist de zichtbare werkelijkheid loslaat om in een vreemde sfeer van het onbewuste, in een sfeer van droom, fantasie en waan, de diepste waarheden te vinden en de belangrijkste bronnen van het menselijk leven te ontdekken.

Het gaat niet om de wereld die we zien met onze ogen. Het gaat om dat wat we zien met onze geest.

Zo kan het zijn dat we een portret van iemand schilderen met 4 ogen en zonder neus. Het is geen foto. Het is de weergave van dat wat hij wezenlijk, geestelijk is. Het gaat niet om het verhaaltje dat de mensen elkaar dagelijks doen. Het gaat om wat zij in hun diepste zelf daarbij voelen. Als we eenmaal meedoen aan wat nu eenmaal iedereen doet, kort haar dragen als iedereen het doet, lang haar als iedereen dat bedenkt, als we kuddedieren zijn die maar doen wat anderen doen, dan zien we op het toneel alle mensen Rhinocerossen worden en slechts één enkel mens verzet zich en zit eenzaam in zijn kamer terwijl door zijn ramen de koppen van Rhinocerossen naar binnen kijken. Wanneer een mens in een huis een zo overheersende figuur is dat niemand verder daar leven kan, wordt in een kamer een veel meer dan levensgroot mens gelegd, zo groot dat zijn voeten als hij ligt zelfs buiten het raam steken, zo groot dat men over hem heen moet klimmen om in de kamer te kunnen leven. Er gebeuren onder mensen veel verkeerde dwaze dingen. Het toneel van onze tijd wil de mensen een schok geven om hen bewust te maken van de

zinloosheid of de fouten in zijn bestaan. Daartoe gebruikt het niet de realistische nabootsing van de werkelijkheid. Het gaat immers niet om die werkelijkheid. Het gaat om wat er achter schuilt. Dat portret is het portret van de geestelijke mens. Het heeft niet veel te maken met zijn uiterlijke verschijning (Absurd toneel)

En dan probeert het toneel van onze tijd de toeschouwers veel meer bij het spel en in het spel te betrekken. De theaters zoals wij die kennen b.v. de stadsschouwburg in Amsterdam, dateren uit de tijd dat men de oude klassieken nadeed. Alleen maakte men een plafond, wat in ons klimaat ook wel nodig is. Nu, in onze 20ste eeuw, probeert men de ruimte tussen publiek en spelers te doorbreken. Geen gordijn meer, geen ijzeren scherm. Het toneel wordt gebouwd zo dat het in de toeschouwersruimte staat (Globe). In sommige theaters speelt men in het rond, d.w.z. dat het publiek rond om de speelruimte zit. Er zijn dan zelfs geen decors meer. De decors hebben een tijdlang gediend om de nabootsing van de werkelijkheid te ondersteunen, een bos met perspectief, een laan, een kamer te suggereren, zo echt mogelijk. Nu suggereert men niet meer die echte werkelijkheid, maar de werkelijkheid van die mysterieuze wereld van de geest, de achtergrond van onze daden en gedachten en daartoe worden heel andere middelen gebruikt. Het moderne stuk probeert dus óf psychologisch de achtergronden te tonen door de mensen te plaatsen in situaties waarbij wij hun eigenlijk wezen leren zien óf het laat die werkelijkheid los en betreedt het gebied van die andere onwezenlijke werkelijkheid

ABSURD TONEEL

Een voorbeeld.

Men kan in een stuk tonen hoe de mens van onze tijd leeft in de welvaart; hij heeft alles, hij kan alles kopen. Hij is met al zijn bezit voortdurend bezig. Hij hoeft niet meer te denken. En eigenlijk is dat alles leeg en voelt hij zich eenzaam en weet met het eigenlijke leven geen raad. Dat kan men uitbeelden in een stuk. Daar is die mens, dag in dag uit

bezig met al zijn spullen. En wat denken we nu van dit? Een man huurt een kamer. De verhuizers brengen zijn bezittingen, lege vazen, lege kisten en zetten die in zijn kamer. De man heeft geen plaats meer om te zitten of te liggen. Hij staat te midden van zijn bezittingen, lege dingen. Eenzaam staat hij daar. Wat heeft hij eigenlijk aan al zijn bezittingen? Wat heeft de mens in onze welvaartstaat aan al zijn dingen als hij niet gelukkig is, eenzaam en doelloos? Het gaat immers niet om bezit en rijkdom alleen? (Ionesco) Naar dit toneel moeten we met andere ogen kijken en begrijpen dat het gaat om het uitbeelden van de achtergronden der gebeurtenissen en niet om de gebeurtenissen zelf. We moeten proberen ons los te maken van datgene wat we gewend zijn. Dat geldt voor alle nieuwe kunstvormen. De moderne muziek kinkt heel anders. We zijn gewend aan bepaalde klanken en moeten ons nu open stellen voor andere. We zijn gewend aan het schilderij waarop we nauwkeurig de ons bekende werkelijkheid kunnen zien. Nu moeten we andere vormen tot ons door laten dringen en proberen los te zijn van wat we gewend zijn en ons open stellen.

FRESCO II

- Wij "beginnen ons Fresco programma met een een-acter van de Musset; "Faire sans dire", de Musset 1810-1857.
- Daarna volgt een fragment uit "Het Huwelijk" van Gogol, waaruit voor het eerst de "middenstand" op het toneel verschijnt, de kleine ambtenaar, Gogol: 1809-1852,
- Stindberg's "Droomspel", waarvan een fragment zal worden gespeeld, beweegt zich voor een deel in de fantasie-droomwereld. Strindberg: 1849-1902.
- De een-acter van Heyermans (Het Antwoord) is een goed voorbeeld uit de tijd van de klassenstrijd. Heyermans: 1864-1924.
- "De Meester" van Ionesco is absurd toneel uit onze tijd. Ionesco: 1912-

Alfred de Musset (1810-1857).

Hij komt uit een gegoede familie en wordt niet gedwongen jong in zijn onderhoud te voorzien. Hij had grote bewondering voor het klassieke ideaal van de vorige eeuw en was tegelijkertijd gegrepen door de ideeën van de Romantiek. Hij heeft twee kanten: is de man van het plezier, van feesten en drank, maar ook de dichter die de romantische schrijvers verbaast door de bundel verzen die hij maakt toen hij 18 jaar was. Daarna schrijft hij voor het toneel maar heeft geen succes. Dan wacht hij enige tijd voordat hij weer gaat publiceren. Hij is zeer droefgeestig, heeft alle geloof in het leven verloren, ontmoet George Sand die zijn leven wil vernieuwen; zij ziet in hem een groot genie en wil hem van het lichtzinnige leven en vooral van de alcohol afhouden. Zij neemt hem mee naar Italië, waar zij zich voorstellen hun grote romantische liefde te leven. Dit mislukt, de Musset gaat terug naar Parijs. Twee keer proberen de Musset en George Sand hun verhouding nog weer voort te zetten. Dit lukt niet. De Musset komt weer in zijn leven van plezier en drank terug. In zijn verzen vinden wij de wanhoop en het verdriet om deze mislukte liefde. Zijn stukken zijn speels en vrolijk. Alleen zijn *Lorenzaccio*, het belangrijkste romantische toneelstuk, is een uiting van de innerlijke verscheurdheid en het conflict van de Musset tussen ideaal en werkelijkheid. In zijn biecht (*Confession d'un enfant du siècle*) vertelt hij ons over de grote mislukte liefde in zijn leven. Na zijn 26e jaar schrijft hij niet veel meer. Schrijven is voor hem een "vermaak" geworden en geen "noodzaak" meer! Na zijn 30ste jaar schrijft hij niet meer. In 1852 worden zijn verzen uitgegeven en trekken de aandacht. Na zijn dood wordt hij beroemd.

In de Musset vinden wij steeds het conflict; de man in de wereld kan de leegte niet aan. De lichtzinnige minnaar die zoekt naar een grote liefde; de dichter die zich amuseert met speelse poëzie, maar zijn grote leed wil uiten; de mens en de dichter, een combinatie die hij niet heeft kunnen verwerken. Hij heeft een tijdlang gemeen in de liefde voor George Sand zijn mens en dichter zijn te kunnen verenigen. De mislukking

en het verdriet wil hij ontvluchten in een leven van lichtzinnigheid, van liefde, drank en reizen. De Musset heeft veel gemeen met de klassieke schrijvers maar zijn onevenwichtigheid, zijn morele onvoldaanheid, maken hem tot een romanticus. Toch heeft hij zich nooit willen binden aan de groep van romantische schrijvers van - 1830. Daarvoor was hij te zeer de intelligente spirituele scepticus die met woorden en ideeën en met mensen speelt.

De Musset: "O Muse! Que m'importe ou la mort ou la vie, j'aime et je veux pâlir; j'aime et je veux souffrir",
"Ne faut aimer sans cesse, après avoir aimée".

"Rien ne nous rend si grandis qu'une grande douleur".

Faire sans dire.

Het stuk verscheen voor het eerst in 1836 in een verzamelband waarin werk stond van verscheidene schrijvers. Deze publicatie had geen succes. Later werd het opnieuw uitgegeven. George Sand schreef het laatste gedeelte van deze een-acter.

Inhoud; Faire sans dire.

Mariani is een oude musicus.

Julie komt op een avond bij hem binnen in zijn eenzame huis, met Abbé Florasanta. Ze worden achtervolgd. Julie vertelt aan Mariani dat Abbé Florasanta haar minnaar is en dat haar broer hen zoekt. Abbé Florasanta vlucht en Julie blijft bij Mariani. Dan komt Appiani, haar broer, plotseling het huis binnen. Mariani zal met Appiani duelleren en doodt hem. Julie wordt door haar moeder ontferd en door haar vader vervloekt. Mariani wil haar helpen en geeft haar zijn huis waar zij mag blijven wonen onder zijn naam. Als Mariani wil vluchten komt Abbé Florasanta. Deze heeft alles aan zijn oom de kardinaal opgebiecht, die alles aan de Paus zal betalen wat nodig is voor de vergiffenis. Abbé zal uit de orde treden en met Julie trouwen. Julie zegt aan Mariani dat de kardinaal haar zijn bezit bij testament heeft nagelaten. Ze wil dat haar naam uit het testament wordt geschrapt en dat zijn naam ervoor in de

plaats wordt gezet. Als Florasanta vraagt waarheen hij haar moet laten brengen, antwoordt Julie: Naar het klooster.

Gogol

In West-Europa zijn Dostojevski en Tolstoj de meest bekende Russische schrijvers, maar in Rusland zijn het Poesjeïn en Gogol. Toen Gogol in Rusland grote bekendheid genoot (- 1830) was hij in West-Europa nog onbekend. Pas in - 1850 verschenen de eerste vertalingen. Aan het eind van de eeuw kwamen overal vertalingen uit en werden "de grote Russen" gretig gelezen. In Rusland was Gogol in de gespannen politieke situatie van die tijd de schrijver voor het volk. De geweldige klassentegenstellingen, de onderdrukking van het volk, de slavernij, de corruptie van de bureaucratie, het zijn onderwerpen uit Gogols boeken.

Men spreekt in de tijd van Catharina II over de "peste française", waarmee de invloed van de ideeën uit de Franse Revolutie bedoeld wordt, die in Rusland doordringen. Gogol beschrijft de wantoestanden maar probeert tot een verzoening te geraken in een religieuze ascese. 14 December 1825; belangrijke datum in de Russische geschiedenis, begin van de revolutionaire en democratische ideeën. De officieren van Alexander I hebben in de oorlog in Europa de westerse ideeën leren kennen, maar bij de dood van Alexander I zijn deze ideeën nog niet sterk genoeg en de december-revolutie heeft geen direct resultaat. Vanuit hun verbanning in Siberië volgen de "Décembristen" de ontwikkeling van de nieuwe opvattingen. Nicolas Gogol is geboren in 1809, in de Ukraine, uit een adellijke familie. Zijn grootvader had een tweede naam aangenomen maar in 1825 ontdeed de jonge Nicolas zich van deze naam bij de dood van zijn vader, gaf zijn erfdeel aan zijn moeder en zusters en wilde ongebonden en zonder geld een eigen bestaan beginnen. Op het lyceum waar hij zijn jeugd doorbracht heersten zeer revolutionaire opvattingen. Men las er verboden gedichten van Poesjkin. Op een gegeven ogenblik werd het onderwijzend personeel "gezuiverd". Nicolas was bij deze zaak betrokken en behaalde bij zijn eindexamen de laagste graad omdat hij een van de ontslagen leraren had verdedigd. In 1828 gaat Nicolas in de hoofdstad wonen. Van 1825 tot 1855 heerste de terreur van Nicolas I. Gogol heeft tijdens deze periode geschreven en zijn werk was onderworpen aan de strenge censuur. De schrijvers verzetten zich fel

tegen deze censuur en onder hen was Gogol één van de felste. Verboden verzen en geschriften werden verspreid. Zelfs aan de universiteit van Moskou werden revolutionaire ideeën verkondigd. Gogol schreef onder een pseudoniem. Alov. Hij schrijft een slecht vers, dat hij zelf hij de boekwinkels weghaalt en verbrandt.

Hij wordt acteur, maar ook dat mislukt. Uit nood neemt hij een kantoorbaan aan en leert daar de bureaucratie kennen. Plotseling schrijft hij in 1831, na deze mislukking een bundel verhalen geïnspireerd door de folklore van de Ukraine. Poesjkin is er verrukt van en helpt de jonge Gogol en geeft hem raad. Gogol verlaat het kantoor, wordt leraar maar ook dat mislukt. Intussen schrijft hij met groot succes.

In 1835 o.a. het Dagboek van een gek. Zo bekend geworden door de voorstellingen van de toneelgroep "Studio", Henk van Ulsen. In 1842: De Mantel, geïnspireerd op het kantoorleven, gespeeld door Toneelwerkgroep Proloog. Zijn romans wekken de verontwaardiging op van de pers en de censuur, worden verboden en van titel veranderd, men vindt er de revolutionaire ideeën in, die niet mogen worden verkondigd. Dan gaat Gogol naar het buitenland; hij houdt het in Rusland niet meer uit. Hij schrijft in Parijs, in Rome. In 1848, na 12 jaar te zijn weggebleven, keert hij weer naar Rusland terug en herschrijft al zijn werk, in het bijzonder zijn toneelstukken. Hij is dan geheel vervuld van religieuze en morele problemen en schrijft in de laatste 10 jaar van zijn leven nog maar één zeer droefgeestig boek; "Brieven aan mijn vrienden", een soort biecht van een mens die verscheidene jaren in zichzelf gekeerd heeft geleefd. Na zijn dood worden nog twee boeken uitgegeven: "de Biecht van een schrijver" en "Overpeinzingen over de liturgie", waarin hij het tsaristische regime verdedigt en de orthodoxe kerk. Hij preekt: geduld, berusting, inkeer. Onder invloed van een priester, die hem doet inzien hoe fout de ideeën uit zijn boeken waren, sterft hij op 43^e jarige leeftijd als een heilige, aan de gevolgen van een langdurig vasten. Er is veel over Gogol geschreven. Men heeft zich afgevraagd hoe te verklaren dat na 10 jaar grote artistieke productiviteit een periode van 10 jaar volgt van religieuze en filosofische

overpeinzing? Hoe is de eerste Gogol, de revolutionaire, de schrijver van een uitgebreid oeuvre, geworden tot de tweede Gogol, denker, christen, maar ingesloten in een politiek en religieus conformisme? Volgens zijn eigen geschriften is hij na 10 jaar schrijven gekomen tot een creatieve impotentie, waaronder hij diep heeft geleden. Enige citaten die ons een indruk geven van de grote invloed die Gogol op de jongeren had.

"De jonge generatie bewonderde Gogol. Overal las men zijn boeken. Men was verrukt van zijn taal die natuurlijk en oprecht was en van zijn gewone humor".

"Met Gogol kwam een nieuwe taal in Rusland. De hele jeugd begon die taal te spreken".

"Gogol is dichter van het gewone leven".

Gogol laat ons tranen lachen om de domheden van de gewone mensen. Maar hij krijgt gedaan dat wij hen beklagen met heel ons hart en aan hen denken met een gevoel van diepe droefheid. Gogol zelf schrijft. "Ik heb altijd dezelfde weg gevolgd, mijn onderwerp is nooit veranderd, het leven zelf". Gogol heeft zich uitdrukkelijk verzet tegen de bedoeling van de Romantiek om de onzichtbare wereld te benaderen. Het gaat bij hem om de ontdekking van de wereld van de gewone man, de arbeider, de arbeidsklasse.

"les deux ennemis de Gogol sont le fonctionnaire et le seigneur".

Gogol en het toneel.

Als kleine jongen had Gogol al grote belangstelling voor het toneel. Hij speelde op school altijd de hoofdrollen. Hij schilderde de decors. Hij kon schitterend imiteren, werd zelfs een keer 2 maanden van school gestuurd, omdat hij deed alsof hij gek was geworden. In 1829 tracht hij bij het theater van Petersburg een rol te spelen. De grote heren probeerden de door hen onderhouden acteurs te verkopen. Zij stichtten theaters in provincie-plaatsen en probeerden daarmee geld te verdienen. Er werden klassieke stukken gespeeld maar de acteurs, die dus de gewone horigen uit het volk waren, brachten een "volks"-element op het toneel en

verdreven op deze manier het nogal sterk literaire repertoire enigszins. In de steden drong de invloed van het volk in geringe mate door. Men liet Gogol een stuk spelen uit een klassieke tragedie toen hij solliciteerde bij het Theater van Petersburg. Hij deed het eenvoudig en natuurlijk en dat kon men niet accepteren. Hij werd afgewezen. Overall staat beschreven hoe Gogol stukken en verhalen voorlas op een onvergelijkelijke knappe manier.

Bij een van die "voorlezingen" ontmoet hij Michel Stchepkine die de acteur wordt van de stukken die Gogol schrijft. Voor deze acteur was de tekst van het stuk het belangrijkste, omdat hij weinig hulpmiddelen zoals costuums, decors enz. tot zijn beschikking had. Hij was geboeid door het nieuwe type dat Gogol op de planken bracht, de gewone mens, (in plaats van de held). Hij creëert de geweldig imposante rol van de gouverneur in de Revisor. Er ontstaat een innige vriendschap en verbondenheid tussen de schrijver en de acteur. Gogol wil een volkstheater stichten. Poesjkin schrijft zijn "Boris Godounov", Er is een vernieuwing van het verstarde theater. De Revisor is het belangrijkste toneelwerk van Gogol. Het verscheen in 1842 in zijn definitieve vorm.

Het Huwelijk.

Gogol heeft bijna 10 jaar aan "Het Huwelijk" gewerkt . In de eerste versie speelde het stuk op het platteland (evenals de Revisor), later verplaatste hij de handeling naar de stad in het milieu van kooplieden en kleine ambtenaren en gaf op deze wijze het beeld van een aparte klasse in de maatschappij. Dit milieu kende men niet op het toneel. Hij verving de gewone intrige door de parodie! Ook dat was nieuw. Gogol onderbrak het schrijven van "Het Huwelijk" om de "Revisor" af te maken. Stchepkine zette hem ertoe aan het stuk weer op te nemen. De beschrijving van het middenstandsmilieu in de grote stad vond hij belangrijk. De types in het stuk zijn uit het gewone leven overgenomen. De hoofdfiguur, Podkoliossine, de besluitloze huwelijkskandidaat die zijn pijp rookt op zijn divan in zijn kamerjas, lui, bang een besluit te nemen. Eiskla, de koppelaar, probeert hem tot een beslissing te brengen. Hij is het tegenovergestelde van de snel handelende, handige Koteh-kariot.

Een andere huwelijkskandidaat is officier, "homme délicat". Hij zoekt een vrouw die Frans kan spreken. Weer een andere wil een vrouw die lichamelijk aantrekkelijk is. Als Podkoliossine eindelijk overtuigd is dat hij met Agafia zal trouwen, begint de twijfel op het moment dat het bruidsmaal is besteld. Hij springt uit het raam.

Men heeft Gogol de onwaarschijnlijkheid van zijn stuk verweten, Maar hij heeft als ondertitel gekozen: "Een totaal ongeloofwaardige gebeurtenis". Hij heeft het verhaal van geen belang geacht. Het ging hem om de karakters, om de parodie.

Strindberg (184-9-1 902).

Het hele oeuvre van Strindberg is een autobiografie. Het gaat altijd om fouten die in zijn jeugd door hem of door anderen zijn begaan, om de invloed van gebeurtenissen in het gezin, om schuld en wraak, om haat en protest, om achterdocht en onrecht. Als kind keek hij door het sleutelgat om te weten wat er achter zijn rug om hem heen gebeurde.

Zijn hele leven heeft hij door het sleutelgat gekeken. Hij voelt zich altijd ten onrechte beschuldigd of betrappt. Ook wordt hij achtervolgd door schuldgevoel jegens zijn ouders, aan wie hij de onrust van zijn leven verwijt. Hij is de zoon van "de meid". Hij verwijt zijn ouders niet alleen dat hij geboren is, maar ook de omstandigheden waaronder zijn geboorte plaatsvond, Zijn vader was met zijn dienstbode getrouwd. Voor de geboorte van het derde kind August, was de zaak van zijn vader failliet gegaan en het gezin leefde in zeer grote armoede. Dat derde kind was dus niet gewenst. De moeder houdt niet genoeg van August. Hij zal zich wreken, Hij schaamt zich bovendien voor haar lage afkomst. Zijn vader trouwt een tweede keer met een kinderjuffrouw. Deze vrouwen uit een andere stand profiteren van hun echtgenoot om zich te verheffen. Dat kan Strindberg niet verwerken. Als hij trouwt met een vrouw van adel probeert hij zich te wreken door zich aan zijn vrouw op te trekken,

Strindberg voelt zich door de mésalliance van zijn vader tussen twee werelden instaan, twee vijandelijke werelden. Hij veracht het volk, hij veracht de "High Society", Strindberg heeft achterdocht, zijn omgeving bespiedt hem; hij bespiedt zijn omgeving, hij voelt zich bedreigd door de bedienden en door de degenen die bedienden hebben. Hij hoort nergens bij ook in geloofsproblemen heeft hij nooit kunnen kiezen . Hij voelt zich zondig, ongelukkig, verlangt naar de steun van het geloof. Maar zijn hele leven aarzelt hij tussen de strijd tegen het Christendom en de terugkeer tot de Kerk. Hij voelt zich getrokken naar de krankzinnigheid maar tegelijkertijd vervuld van hevige angst om krankzinnig te worden.

"Ik wil de demonen en de onzichtbaren vergeten, maar ik verval telkens in de mening dat echte vijanden me op de hielen zitten". Die vijanden zijn de mensen die zijn leven hij na ondragelijk maken en hem dwingen te vluchten in een wereld waar hij alles kan zeggen en uiten - *het toneel* -. Hij wil zichzelf overtuigen, zich bewijzen, zich aan angst en verschrikking onttrekken. Hij wil geen verantwoording dragen en laat daarom de acteur datgene zeggen wat hij niet durft uit te spreken. Eerst wordt hij zelf acteur maar al gauw gaat hij schrijven. Hij wil de mensen het drama van zijn leven tonen. Hij onttrekt zich aan het gewone naturalistische toneel en schrijft in de voorrede van "Droomspel": "In dit "Droomspel" heb ik getracht de onsamenhangende, maar blijkbaar logische vorm van de droom weer te geven - alles is mogelijk en waarschijnlijk - tijd en plaats bestaan absoluut niet. Tegen een onbelangrijke reële achtergrond, ontplooit de verbeelding zich; het mengsel van herinneringen, belevenissen, bedenksels, improvisaties" .

Hij wil alle middelen van de moderne psychologie gebruiken om te "Weten", om te tonen tot welke dingen een mens in staat is, welke demonen de mens beïnvloeden, wat er gebeurt in ons onbewuste leven.

"Droomspel"

In "Droomspel" heeft Strindberg een overwinning op zichzelf behaald. Hij ziet in dat zijn lot niet veel verschilt met het lot van andere mensen. In dit tranendal zijn allen, evenals hij, schuldig en ongelukkig. Zijn achtervolgers hebben ook weer achtervolgers. Het leven is slecht ingericht, absurd als een droom. Het leven is trouwens niets als een droom. Er is geen intrige in dit spel. De enige binding tussen de vader, de moeder, de conciërge, de dienstbode, de advocaat, de officier, de dichter enz. is Agnes, de dochter van Indra die op de aarde neerdaalt om te trachten de stervelingen te helpen.

"Droomspel" geeft een beeld van de aarde in vogelvlucht. Het stuk heeft grote invloed gehad op de Duitse expressionisten (Hasen-clever, Georg Kayser), die alleen de ingewikkelde inhoud van Strindbergs stukken hebben vereenvoudigd. Ook in

"Droomspel" komen de angsten uit Strindbergs jeugd voor (operascène, schoolscène, keukenscène bij de advocaat). In "Droomspel" vormt, evenals in vele andere stukken, het schuldgevoel het middelpunt waaromheen zich de handeling afspeelt. Strindberg gaat - 1900 van de stelling uit, dat leven identiek is met zondigen en dat zondigen niet mogelijk is zonder boete te doen totdat de dood de verlossing brengt. De hel is voor hem niet in het hiernamaals, maar een toestand die op deze aarde heerst. De duur van het verblijf in de hel hangt niet alleen met de ernst van de zonde, maar ook met de intensiteit van de boetedoening samen. Hoezeer persoonlijke conflicten uit zijn jeugd Strindberg nog beïnvloeden, blijkt uit "Droomspel"; de straf in zijn jeugd, meestal ten onrechte gegeven, de ouders, de boetedoeningen, het wachten op iets dat niet komt.

De officier wacht op zijn bruid die niet komt, de deur, die niet geopend mocht worden, blijkt geen enkele verrassing verborgen te hebben. De omslagdoek van de "Torhüterin" van het theater wordt zwart door de ellende van hen, die langs haar gaan, de advocaat gaat bijna ten onder aan de haat, waarin hij dagelijks leeft. In dit leven is geen mens gelukkig. In een huwelijk pijnigen man en vrouw elkaar. Nooit bereikt de mens wat hij wil bereiken. Door het lijden wordt de mens verlost, door de dood bevrijd.

Uit "Droomspel" blijkt dat Strindberg niet alleen schuldgevoel heeft, dat voortkomt uit zijn jeugd; hij kent ook de obsessies en de schuld van latere leeftijd. De "machten" die hem omringen, straffen de mens. Hij meent bloot te staan aan vervolgingen met elektrische stromen en geluiden en gaat "stemmen" horen. Hij wordt steeds meer door het geloof aangetrokken. De Katholieke Kerk trekt hem, maar als hij toenadering zoekt wordt hij opstandig en trekt zich terug. Naarmate hij ouder wordt, leeft hij bewust in steeds grotere eenzaamheid. Door zijn isolement beschermt hij zich tegen allerlei kwetsingen. Als een gewond dier zoekt hij de eenzaamheid en de religieuze beschouwing, maar vindt geen rust, omdat de zonden in zijn leven begaan hem blijven achtervolgen: de haat tegen de moeder, opstandigheid tegen

het gezag van de vader, het schuldgevoel hierdoor, de vrees. Hij blijft altijd de twijfelaar. In zijn jeugd was hij: student in de medicijnen, onderwijzer, toneelspeler, telegrafist, journalist, bibliothecaris. Hij is 3x getrouwd, 3x gescheiden, In 1907 wordt "Das intime Theater" opgericht, in 1908 wordt Strindberg er zelf regisseur, in 1910 wordt het theater weer gesloten. In deze tijd ontmoet hij weer een vrouw met wie hij tenslotte niet trouwt. In 1912 wordt hij gehuldigd.

Er worden in Stockholm overal stukken van hem gespeeld. In 1912 overlijdt Strindberg aan maagkanker.

Korte Inhoud fragment "Droomspel"

Indra beveelt zijn dochter af te dalen naar de aarde. Zij moet kijken of de stervelingen gegronde redenen hebben voor hun klagen. Indra's dochter ontmoet een officier die zich tekort gedaan voelt in het leven. De dochter wil hem bevrijden. De advocaat, de woordvoerder van de mensen wil geen kwaad over hem horen, maar hoopt dat hun klachten de Goden zullen bereiken. De dochter wil met hem de ogen der mensen openen. Het ergste is: de sleur, de herhaling, de plicht, "Wat is plicht?" vraagt de dochter. "Plicht is alles wat je verafschuwt, alles wat je niet wilt en toch moet doen. Het aangename is zonde, die toch gestraft moet worden". De dochter verzucht: "Het is niet gemakkelijk mens te zijn". Dan komt de dichter. Er klinken jammerklanken. De dochter wil de "verdoemden" bevrijden. Maar de advocaat zegt: "Er was al eens een bevrijder, maar hij werd aan het kruis genageld door de rechtschapenen". Twee kolensjouwers vertellen dat de armen niet meetellen in de wereld. Ze mogen niets. De mensen mogen niets. Alles is verboden. Waarom doen de mensen dan niets om hun toestand te verbeteren? "Alle verbeteraars worden in de gevangenis of in het gekkenhuis opgesloten", is het antwoord van de advocaat. De mensen zelf zijn zo slecht niet volgens de advocaat. Het is de maatschappelijke structuur. Tenslotte brengt Indra's dochter de dichter naar de uiterste rand van de wereldzee, naar de grot die "Indra's oor" heet, ver van het gejammer van de mensen. In die grot luistert de hemelvorst naar de klaagzang van de sterveling. Daar klinkt

het suizen van de wind, daar zingen de golven. De zee heeft geroofd en verbrijzeld. Op een stapel wrakhout liggen de resten van schepen. De dichter wil de dochter een verzoekschrift van de mensheid aan de heerser van het heelal meegeven, opgesteld door een dromer. De dochter leest het voor. Zij zal het omzetten in de taal die de onsterfelijke het best kan vatten. Dan begint de zee te rijzen. Er nadert een schip. De bemanning zwaait, Dan nemen de dichter en de dochter afscheid. "Vaarwel jij mensenkind, jij dromer, dichter die het best te leven weet; op vleugels boven de aarde zwevend duik je soms neer, scheert rakelings langs het stof en stijgt weer op".

De dochter zal de klacht van de mensen gaan vertolken.

Heyermans (1864- 1924)«

Tijdens de jeugd van Heyermans is er op toneelgebied niets te beleven in Nederland.

Er is een zelfvoldane bourgeoisie en een noodlijdend proletariaat Er heerst een duffe sfeer van nationalisme en bekrompen oneerlijk deugd.

Multatuli is de enige die de atmosfeer heeft gezuiverd. Zijn werk gaat veruit boven het verstandelijke materialisme, In 1880 bestaan er 2 richtingen in de literatuur.

1. één die de wereld wil ontvluchten (poëzie).

2. één die de wereld wil reproduceren.

Deze laatste richting krijgt langzamerhand een sociale tendens. Heyermans is een schrijver die zich vaak boven het realisme heeft verheven met zijn maatschappelijke socialistische tendens, b.v. in "Uitkomst", een zogenaamd droomspel, in "De wijze kater", een sprookje. In zijn zuiver realistische stukken onderscheidt hij zich van het brave saaie stuk uit het eind van de 19e eeuw door een grote humor, een bloedwarm leven, een grote gevoeligheid, een intense behoefte om de vernederde, maatschappelijk benadeelde mens te helpen en te verheffen. Hij is een aanbidder van de aarde geweest met een sterk revolutionair temperament. Hij wilde het toneel uit de vadsige logheid en leegheid omhoog heffen en een gezonde volkskunst in het leven roepen. Heyermans kwam uit een stevig burgerlijk Rotterdams gezin. Zijn vader werkte aan de N.R.C. Al gauw werd Heyermans bekend door de kleine schetsen die hij wekelijks schreef onder het pseudoniem Samuel Falkland. In 1900 werd hij redacteur van "De jonge gids". Hij maakte zich overal vijanden omdat men zijn revolutionaire ideeën niet accepteerde.

"Het Nederlands Toneel" wilde "Op hoop van zegen" niet spelen. Heyermans wilde graag in het bestuur van de Koninklijke Vereniging "Het Nederlands Toneel", maar men weigerde hem omdat hij zich tegen het Koningshuis had uitgelaten.

Dan richt Heyermans "De Toneelvereniging" op, waarvan hij zelf directeur is. Deze toneelvereniging gaat failliet. Heyermans richt direct weer een toneelvereniging op die het Grand Théâtre bespeelt, later de Hollandse Schouwburg. Hij

had zijn kantoor aan de Binnen Amstel. Zijn hele leven heeft Heyermans geprobeerd zijn ideaal vast te houden: het goede, eerlijke stuk te brengen aan een publiek dat van alle toneel verstoten was en tegenover de smaak van de tijd die gericht was op boulevardstukken en amusement. De droevigste momenten waren voor Heyermans de keren dat hij ter wille van de theaterkas concessies heeft moeten doen. Gelukkig heeft hij dit niet dikwijls gedaan, zodat hij zijn hele leven heeft geworsteld met schulden: men accepteerde zijn ideeën namelijk niet en werkte hem óveral tegen. Zijn stukken werden in de pers gekraakt, de voorstelling verboden. De zorgen van het theaterbestaan gaan steeds meer drukken.

De mensen verlangen vrolijke stukken, aanvaarden de ideeën van de arbeidersbeweging niet, verheerlijken het toneel dat uit het buitenland komt.

("Ahasverus" werd een groot succes.)

Heyermans rekende aanvankelijk nog op steun van kunstbeschermers, maar deze bleef uit en de bezoeken van de deurwaarders werden steeds talrijker. Heyermans zette door, hij wilde de schouwburg tot een huis in dienst van een proletarische toneelcultuur maken. Twee figuren hebben Heyermans veel verdriet bezorgd:

- 1, Royaards, die hem kleineerde en probeerde te breken als regisseur,
2. Jan Musch, die een tijdlang mededirecteur was van de toneelvereniging, maar hem al gauw in de steek liet, Heyermans probeerde altijd weer de armen en misdeelden te helpen en weigerde nooit iemand die hem hulp vroeg. Hij is veel bedrogen en bestolen.

Aan de andere kant was hij de man van ijzeren discipline die hoge eisen stelde aan de mensen die met hem werkten. De toneelvereniging loopt uit op een totaal financieel debacle. Soms schrijft hij te veel, alleen om geld te verdienen, maar zijn ideeën heeft hij nooit opgegeven,

Hij was tegen de instelling van het Koningshuis, propageerde zijn geloof in het socialisme en een cultuur voor alle mensen, in het vrije huwelijk en het gemengde huwelijk, was antimilitarist, geloofde in "de mens", geloofde niet in de hemel of de hel, maar in de aarde.

Hij is als "Matthijs de Sterke" uit de "Opgaande Zon". Tegenover de burgerlijke cultuur is hij de echte socialist. Als hij op het eind van zijn leven ernstig ziek wordt, bezoekt Frederik van Eden, die juist katholiek is geworden, hem in zijn kleine villa te Zandvoort. Van Eeden bidt dan voor "de mens wier het hoogste licht op aarde nog werd onthouden". De "Maasbode" publiceert dat Heyermans katholiek is geworden. Een requisiet van Allerzielen, een crucifix, hangt boven zijn bed. Heyermans sterft in grote zorg omdat hij zijn vrouw en kinderen onverzorgd achterliet en zeer hoge en vele schulden had. Vlak voor zijn dood waren er 17 faillissementsaanvragen. In 1924- werd hij op Zorgvliet begraven.

Korte inhoud: "Het Antwoord" (Heyermans).

Moeder, haar blinde zoon Johan en Marie die pas met haar zoon Bart is getrouwd, wachten op Hein en Bart voor het eten. Buiten is een grote menigte: staking. Het vrijheidslied weerklinkt. Er is veel politie op de been. Johan is ongerust: "Met geweld bereiken ze niets", zegt hij. Hein komt thuis. Hij vertelt: "Alle machines staan stil. Ik was tevreden met mijn negen gulden, waarom dwingen ze me te staken?" Marie zegt dat hij laf is. De stakers doen het voor hun vrouw en kinderen. Hein is ongerust. Ze hebben om soldaten getelegrafeerd. Er zullen vreselijke dingen gaan gebeuren. Moeder is angstig. Bart is nog steeds niet thuis. De staking gaat om 2 cent per uur meer loon. Terwijl ze eten, komt er weer een grote mensenmassa voorbij. Ze schieten! Twee werkmannen dragen Bart binnen die doodgeschoten is. Als moeder wat tegen hem zegt, geeft hij geen antwoord. En Johan zegt: "God wou 't zo, dat vervloekte geweld".

Ionesco. Geboren in Roemenië. (1912).

Ionesco probeert met grote ernst de innerlijke werkelijkheid te benaderen.

"Een kunstwerk is de uitdrukking van een onbereikbare werkelijkheid die men probeert mede te delen en die soms medegedeeld kan worden".

Als kleine jongen kon zijn moeder hem haast niet mee naar huis krijgen als hij in de Jardin du Luxembourg in Parijs naar de poppenkast keek.

"Ik stond daar. Ik had er dagen willen blijven. De poppen hielden me vast. Ik lachte niet. Het was voor mij het schouwspel van de wereld, die onwaarschijnlijk, maar oprechter dan oprecht, voor me stond en zijn harde en waanzinnige waarheid onthulde". Als hij enige tijd naar Roemenië terugkeert, herinnert hij zich de poppenkastpoppen, Breugel- of Jeroen Bosch-achtige figuren. In Boekarest geeft hij Franse les. In 1938 gaat hij weer naar Frankrijk terug. Hij gaat schrijven. "Kan ik mijn droefheid mededelen? Ik hoop dat anderen zich in mij zullen herkennen". Het echte leven ontsnapt aan de logica en is alleen te benaderen met het instinkt en de intuïtie. De mens heeft te lang geleefd op illusies. De twee wereldoorlogen hebben de laatste illusies vernietigd. Ionesco schrijft zonder logische navolgbare intrige en vermijdt de natuurlijke weergave van zeden en gewoonten.

De zin van het leven ontbreekt, is niet te zien in de realiteit; "C'est absurde ce qui n'a pas de but".

Het Théâtre de l'absurde wil de mens een schok geven en haar de "echte" waarheid tonen.

Ionesco: "Mijn stukken zijn eenvoudig, primitief". Ionesco schrijft wat hij bedoelt: "Aller à fond dans le grotesque, la caricature.... Pousser tout au paroxysme, là où sont les sources du tragique. Faire un théâtre de violence: violemment comique, violemment tragique".

Als we de banaliteit van het menselijk bestaan zien, zijn we er al bovenuit.

"Sentir l'absurdité du quotidien et du langage, c'est déjà l'avoir dépassé; pour la dépasser, il faut d'abord s'y

enfoncer". Over zijn eerste stuk "de kale zangeres" schrijft Ionesco: "Toen ik dat stuk schreef, werd ik duizelig, misselijk, ik moest ermee ophouden, moest gaan liggen".

En als een regisseur het als een burlesque opvat, zegt hij: "la pièce doit être jouée avec un profond sérieux, comme une pièce d'Ibsen".

Moeilijker en waarschijnlijk ongewoner is de éénecter van Ionesco:

De Meester

In de periode na de laatste wereldoorlog is het "absurde toneel" ontstaan met een eigen taal en eigen beelden. Het gaat om de vraag naar de zin van het leven. Wat betekent de uiterlijke zichtbare tastbare optische werkelijkheid? Die is slechts symbool van wat daarachter bestaat: het leven van de geest, laat dan ook die zichtbare werkelijkheid los of gebruik de verschijningsvormen als tekenen uit die onzichtbare wereld, Het gaat niet om wat we zien met onze ogen maar om wat we zien met onze geest. Het toneel van onze tijd wil de mens een schok geven om hem bewust te maken van de zinloosheid en de fouten in zijn bestaan. Men suggereert niet meer de gewone werkelijkheid, maar de werkelijkheid van die mysterieuze wereld van de geest, de achtergrond van onze daden en gedachten en daarbij worden geheel andere en nieuwe middelen gebruikt, Wij zien op het toneel de mens in zijn wezenlijkste vorm. "De meester" toont ons mensen die wachten op de meester die zal komen. Ze zijn gespannen en kunnen haast niet wachten. Onder de wachtenden bevinden zich een minnaar en minnares. Ze kennen elkaar niet; er bestaat tussen hen iets gemeenschappelijks waarop zij het bouwsel van hun toekomst kunnen opzetten.

De aankondiger is de eerste die de meester ziet komen. De meester komt. Hij nadert, Hij huilt. Hij springt. De meester streelt een egel. De menigte applaudisseert. Hij danst met de egel in zijn hand. leve de meester; roept de menigte. Men huilt, men brult. De meester heeft zijn pap opgegeten. Hij komt! Dan nadert de meester. Iedereen zwijgt.

De meester heeft geen hoofd. De aankondiger zegt. "Dat heeft hij niet nodig. Hij is immers een genie!

Dit stuk zal wellicht bij een eerste keer zien vreemd en onbegrijpelijk zijn. Men zal zich afvragen; wat betekent dit? Waarom heeft de meester geen hoofd? In een nabespreking zullen deze vragen zeer persoonlijke gedachten en opvattingen opwerpen. Een dergelijk stuk zet ons aan het denken over zeer wezenlijke aangelegenheden en dat op zich zelf is al zeer waardevol. Het kost aanvankelijk enige moeite zich los te maken van een vorm die we gewend zijn; het schilderij met een duidelijke voorstelling, de muziek met een melodie, het toneelstuk met een logische intrige; de nabootsing van de ons bekende werkelijkheid. We moeten leren ons, bij het zien van een dergelijk stuk, los te maken van datgene waaraan we gewend zijn. Het verlangt een andere instelling, Het is een verschijnsel uit onze eigen tijd en als zodanig van groot belang.

Dr. Meia
Albarda.

Fresco II.

Kort samenvattend zien we dus de volgende lijn door dit programma lopen.

De Musset

Romantiek. Sentimenteel misschien?
Een spel dat toch boeit en zelfs mooi is. Het sociale element. Standverschil, de verliefde priester.
De aanloop van een sociale doorbraak?

Gogol

Voor het eerst psychologie.
Het sociale element; de koppelaar, het nog onmondige meisje.

Strindberg

1900: "Dodendans".
1900: Freuds "Droomuitlegging".
Psychologische ontleding. Drift, haat.
Onthulling van het verborgene.
Symbolisme. De abnormaliteit als symbool van het normale. Het sociale element: Reactie tegen de huichelachtige moraal.

Heyermans

De aanloop van een emancipatie? Het toneel als strijdmiddel in de klassestrijd. Het sociale element.: Staking, arbeiders.

Ionesco

Het onbewuste, het meest wezenlijke van de mens. Het sociale element: de mysterieuze positie van de mens in het heelal.